

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**PERVÂNE BEY NAZİRE MECMUASI'NA GÖRE AHMED PAŞA'NIN YAYIMLANMIŞ
DİVANI'NDA YER ALMAYAN ŞİİRLERİ**

**AHMED PASHA'S UNPUBLISHED POEMS IN HIS PUBLISHED DIVAN ACCORDING TO
PERVANE BEY'S MACMUA OF NAZEERAH**

Yakup POYRAZ*

Öz

Ahmed Paşa (ö.1497), kendi çağında “şairlerin sultanı” olarak bilinen bir divan şairidir. Bütün tezkireler Ahmed Paşa'nın şiirlerinden takdirle bahsederler. XIX. yüzyılda Ziya Paşa; Ahmed Paşa, Necâti ve Zâtî olmak üzere üç şairi, “Türkî suhana temel komuşlar” diyerek tarif etmiş ve Ahmed Paşa'yı “Şeyhi ile Necâti arasında yetişen şairlerden en büyüğü” olarak kabul etmiştir. Şairin ünü Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını aşmış, daha o hayattayken İran, Orta Asya ve Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Şairin bilinen en önemli eseri Türkçe Divanı'dır.

Ahmed Paşa Divanı'nın yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur. Ahmed Paşa Divanı'nın kapsamlı akademik neşri Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmış ve Divan pek çok kez basılmıştır. Ahmed Paşa, kendi divanını hayattayken tertip etmiş olmasına rağmen, ona ait bazı şiirler farklı divan nüshalarında ya da diğer şiir mecmuaları içinde yer alabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da Ahmed Paşa Divanı Latin harfleri ile yayına hazırlanırken bazı şiirler, ulaşılamayan nüshalar veya mecmualar içinde kalmış ve yayımlanan Divan'a eklenememiştir.

Çalışmamıza konu olan ve Ahmed Paşa'ya ait olup yayımlanmış Divan'da yer almayan şiirler Pervâne bin Abdullah tarafından 1560 yılında derlenen ve Pervane Bey Mecmuası olarak bilinen Mecmuâtü'n-Nezâir isimli nazire mecmuasında yer almaktadır. Pervane Bey Mecmuası 627 varaktan oluşan çok hacimli bir eserdir. Marmara Üniversitesi'nde eser üzerinde hazırlanan 23 adet yayımlanmamış yüksek lisans tezi taranmış ve bunun sonucunda Ahmed Paşa'ya ait 7 gazelin yayımlanan Divan'da olmadığı tespit edilmiştir. Bu gazeller yeniden değerlendirilerek gerekli tashihler yapılmış ve bu çalışma vesilesi ile neşri amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Paşa, Divan, Gazel, Nazire Mecmuası, Pervane Bey.

Abstract

Ahmed Pasha (death 1497) was a divan poet who was known as “the king of poets” in his era. All of the authors of tezkires appreciated Ahmed Pasha's poems. In the XIX. century Ziya Pasha told that those three poets, Ahmed Pasha, Necati and Zati, laid the base of the Classical Turkish Literature and he acknowledged that Ahmed Pasha was the biggest figure between Şeyhi and Necati. His reputation was spread around Iran, Central Asia and India. His well-known and important work was Turkish Divan.

Ahmed Pasha's Divan has a lot of copies in libraries both in Turkey and abroad. Ahmed Pasha's Divan has been published as an academic and comprehensive publishing just by Ali Nihat Tarlan. Although Ahmed Pasha arranged his Divan while he was alive, some of his poems could be find in different copies of his divan or other nazeerah macmuas. As a result of this point some of Ahmed Pasha's poems couldn't take place in his Divan while it was publishing in Latin alphabets.

This study is about the Ahmed Pasha's unpublished poems which did not take place in his published Divan. These unpublished poems are taken from a nazeerah macmua called Macmua of Pervane Bey (Mecmuâtü'n- Nezâir). This macmua is compiled by Pervâne bin Abdullah in 1560. The Macmua of Pervane Bey composed of 627 leafs and it is a bulky manuscript. In this work we search 23 master thesis which are prepared in Marmara University from 2001 to 2006. After this analysis we revealed 7 unpublished ghazels which belong to Ahmed Pasha. These ghazals redacted and come into using of science world by means of publishing.

Keywords: Ahmed Pasha, Divan, Ghazals, Macmua of Nazeerah, Pervane Bey.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

Ahmed Paşa (ö.1497), gerek tezkireciler gerekse XIX. yüzyılın ikinci yarısında Ziyâ Paşa ve Muallim Nâci tarafından Şeyhî ve Necâtî arasında yetişen şairlerin en büyüğü olarak kabul edilmiştir. II. Murad'ın kazaskerlerinden Veliyyüddin Efendi'nin oğludur. Büyük bir ihtimalle Edirne'de dünyaya geldi. Bursalı olarak tanınması; hayatının büyük bir kısmını Bursa'da geçirmesi ve orada ölmesi ile açıklanabilir.¹ Tahsilini tamamladıktan sonra babasının da nüfuzu sayesinde müderris olarak Bursa Muradiye Medresesi'nde ilk vazifesine başladı. Ardından da Molla Husrev'in yerine Edirne'ye tayin edildi (1451). Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçmesinden sonra kısa sürede yükselerek önce kazasker, daha sonra da padişaha musâhib ve hoca oldu. Bunda, şiirlerinde padişahı methederek ondan gördüğü ilginin yanında bir devlet adamı sıfatıyla gösterdiği başarılı çalışmalarının da rolü vardır. Böylece kısa zamanda vezirlik rütbesine yükselmiş ve padişahın danışmanlığını üstlenerek gözdelelerinden biri oluvermiştir. Hatta Pervane Bey Mecmuası'nda şiir başlıkları verilirken geçen; "Nazîre-i Ahmed Paşa, Sultan Mehmed Hân'a Vezîr-i 'Âzâm Olmuşlardır" (Gündoğdu 2002: 90) şeklindeki ifade Ahmed Paşa'nın vezîr-i 'âzâm rütbesine kadar çıktığı yönünde bize bilgi vermektedir. Ancak Fatih'in Ahmed Paşa'ya olan kuvvetli teveccühü ve onu âdeta bir gölge gibi yanından ayırmaması pek çok kişinin kıskançlığını da beraberinde getirmiştir. (Kut 1989: 111-112).

Sehî, Latîfî, Şakâ'ik, Hasan Çelebi, Beyânî tezkirelerine göre Fatih'in hizmetkârlarından ve gözdelelerinden birine laf attığı için; Âşık Çelebi'ye göre ise birkaç fesatçının iftirasına uğradığı ve entrikaya kurban gittiği için gazaba gelen padişah tarafından vezaretten azledilmiş ve hapse atılmıştır, hatta öldürülmesi bile gündeme gelmiştir. Yine söylentiye göre Ahmed Paşa "kerem" redifli 35 beyitten oluşan ünlü kasidesini padişaha sunmuş ve bu nedenle affedilmiştir. Fakat Ali Nihad Tarlan, "kerem kasidesi"nin ölüm korkusu ile yazılabilecek bir kaside olmadığını ancak mahiyetini bilmediğimiz bir sebeple teveccüh ve alâkayı kaybeden bir insanın onu tekrar kazanmak için yazdığı bir kaside olabileceğini ifade eder (Tarlan 1992: 12).

Ahmed Paşa her ne kadar padişah tarafından affedilse de saraydan uzaklaştırılmaktan kurtulamamıştır. Önce Bursa'da Orhan, Muradiye ve Emir Sultan medreseleri mütevelliliğine tayin edilmiş, sonra sırasıyla Sultanönü (Eskişehir), Tire ve Ankara'da sancak beyliği görevine atanmıştır. Fatih'in 1481'de ölümünden sonra, II. Bayezid'in zamanında tekrar eski itibarını kazanıp Bursa'ya sancak beyi olarak tayin edilmiş; ancak hayatının sonuna kadar, içinde bir ukde olmasına rağmen, bir daha saraya çağırılmamıştır. Bu görevde iken 1497 (H. 902) yılında Bursa'da ölmüş ve Muradiye Camii yanında kendi yaptırdığı medrese yanındaki türbeye defnedilmiştir (Kut 1989: 111-112).

Ahmed Paşa yaşadığı zamanda devrin en büyük şairi olarak kabul edilmiş ve saygı görmüş, kendinden sonra gelen birçok şairi etkilemiştir. Kaynaklar Ahmed Paşa'nın zeki, zarif, nüktedan ve hazırcevap bir kişiliği olduğunu belirtirler. Ahmed Paşa hem gazel hem de kaside nazım şekillerinde başarılı eserler ortaya koymuş; şarkı ve murabbada da olgun örnekler vermiştir. Dizeleri divan şiirinin söz ve anlam özellikleriyle örülüdür. Şiirleri gayet ahenklidir ve aruz veznini çok ustaca kullandığı görülür. Kendi çağında "şairlerin sultanı" diye anıldığı bilinmektedir. Bütün tezkireciler Ahmed Paşa'nın şiirlerinden takdirle bahsederler. Devrin önemli şairlerden Nazmî, Şeyhî, Hayâlî, Kemalpaşa-zâde, Sehi Bey, Ahî, Lami'î, Necâtî, Zâtî ve Bâkî ayrıca sultan/şehzâde şairlerinden Muhibbî (Kanunî Sultan Süleyman), Cem Sultan, Adlî (Bayezid Han) ona nazireler yazmışlardır. XIX. yüzyılda Ziya Paşa onu Türk şiirine temel koyan üç şairden biri olarak saymıştır. Öte yandan Firdevsî, Câfer Çelebi ve Latîfî, Ahmed Paşa'yı İran edebiyatının basit bir taklitçisi ve aktarıcısı olarak görmüşlerdir. Ahmed Paşa, İran şairlerinden Selmân-ı Sâvecî, Kemâl-i Hucendî ve Kâtibî'nin etkisinde kalmış ve zaman zaman

¹ Mecmuada şiir başlıkları verilirken Ahmed Paşa ile ilgili olarak "Nazîre-i Ahmed Paşa, Sultan Mehmed Vüzerâsındandır, Mevlidi Edrine'dür, Menzilleri Burûsada'dur", "Nazîre-i Ahmed Paşa, Edrinevi'dür, Burûsa'da Fevt Oldı" (Sevinç, 2001) gibi tabirler bu bilgileri desteklemektedir.

da onları tercüme etmiştir; ancak aynı zamanda Türk şairlerinden Ahmedî, Melihî, Nizâmî, Şeyhî Cem Sultan ve Atâî gibi şairlerden etkilenmiş ve onların şiirlerine nazireler yazmıştır² (Tarlan 1992: 12; Kut 1989: 111-112).

Ahmed Paşa'nın bilinen en önemli eseri Divan'dır. Türkçe yazdığı Divan'ını II. Bayezid'in emri üzerine tertip eden Ahmed Paşa'nın Bayezid için yazmış olduğu sekiz kasidesi bu eserde yer almaktadır. Ahmed Paşa Divanı'nın yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur. Divan üzerine ilk defa 1938 yılında Davut Zeki Pinar edisyon kritik çalışması yaparak bir mezuniyet tezi hazırlamıştır. Bu tezde Divan'ın 14 nüshası karşılaştırılarak çalışma yapılmış ancak bu yayımlanmamıştır (Kut 1989:111-112). Ahmed Paşa Divanı'nın en kapsamlı akademik neşri Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmış ve Divan pek çok kez basılmıştır.

Divan Edebiyatı şairlerinin şiirleri, divanlarının çok bilinen nüshaları dışında, farklı nüshalarda ve nazire mecmualarında da yer alabilmektedir. Bunun neticesinde şairlere ait bazı şiirlerin yayımlanmış divanlarda yer almadığı ve eksik kaldığı görülmektedir (Bahadır 2012: 921-947).

Nazire mecmualarında bulunup yayımlanmış divanlarda yer almayan şiirlere örnek olarak M. Fatih Köksal'ın üzerinde çalıştığı Kastamonulu İshâk-zâde Fevzî Mecmuası'ndaki şiirler verilebilir. Bu mecmuada Muhibbî'ye ait 68, İbn-i Kemâl'e ait 21, Cem Sultana ait 8, Zatî'ye ait 6, Hayâlî Bey'e ait 4, Ahmed Paşa, Mesihî ve Kemâl-i Zerd'e ait ikişer, Meâlî ve Vasfî'ye ait birer gazelin yayımlanmış olan divanlarda bulunmadığı tespit edilmiştir (Köksal 2010: 449-467).

Hatta bazı şairlere ait divanların nazire mecmuaları taranarak oluşturulduğu bilinmektedir. Birçok şairin yayımlanmamış gazellerinin çeşitli çalışmalarla ortaya konulması da sözü edilen durumu açıklamaktadır.³ Bahsi geçen çalışmalar gazellerin, divanlar dışında nazire mecmuaları gibi farklı eserlerde de bulunabildiğini göstermektedir. Cemal Kurnaz'ın tabiriyle divan şiirinin birazda meşk etme, egzersiz yapma üzerine kurulu olduğu düşünülürse (2003: 5) nazire kültürünün ve nazire mecmualarının, dönemin edebiyatı içindeki rolü daha iyi anlaşılabilir. Hatta önemli divan şairlerinin şiirleri kendi divanlarına girmeyip sadece nazire mecmuaları içinde yer almasının sebebi, şairlerce bazı şiirlerin divanda bulunmasının istenmemesi veya şairin bunları unutmaması olarak özetlenebilir. Örneğin bir şair, birbirine benzer iki şiirinden birisini tercih edip divanına alırken, diğer benzer şiiri divana dâhil etmeyebilmektedir.

Nazire mecmuaları, yukarıda değinildiği gibi sadece divanlara girmemiş şiirleri barındırmakla kalmaz, günümüz araştırmacılarına daha farklı imkânlar da sunar. Bunları Yaşar Aydemir şu şekilde sıralamaktadır: Mecmualar, içindeki şiir ve şairler ile dönemin edebî zevkini ve şairin okunurluğunu anlatırlar. Edebiyat tarihinin birinci derece kaynakları olan tezkirelerde bulunmayan birçok şair, şiir, tür ve belgede de mecmualar tarihi kaynak durumundadır. Bugün üslup çalışmalarının önemli bir bölümünü teşkil eden bazı kavramların, unsurların; sevgilinin güzellik unsurları gibi, farklı şairlerden örneklerle mecmualarda yer almaktadır. Şairin edebî kişiliğinin tespitinde de mecmuaların katkısı büyüktür. Nazire mecmualarında mevcut şiirlerden şairin kimlerden etkilendiği kimlere nazire yazdığı gibi sorulara cevap bulunmaktadır (Aydemir 2007: 122-127).

² Pervâne Bey Nazire Mecmuası'nda Ahmed Paşa'nın kime nazire yazdığı, kimlerin onun şiirini tanzir ettiği ayrıntılı bir şekilde, silsileler halinde ele alınmıştır. Daha geniş bilgi için eserle ilgili yapılmış 23 adet yüksek lisans tezine bakılabilir (Bahadır 2006; Başer 2004; Başpınar 2003; Bilgin 2002; Çetinkol 2004; Demirkazık 2002; Eren 2002; Gökyurt 2004; Gözükar 2004; Güler 2006; Gündoğdu 2002; Karagöz 2004; Kaya 2002; Keklik 2003; Kula 2004; Öztürkçü 2004; Parmaksız 2004; Pehlivan 2004; Sevinç 2001; Sayer 2002; Şener 2002; Taştan 2001; Yılmaz 2001).

³Bu konuyla ilgili bkz.: Kadir Güler (2010). "Kütahyalı Firâki ve Bilinmeyen Şiirleri" *Turkish Studies* C.5, S.1, s. 1037-1066; Özer Şenödeyici (2012). "Nâilî'nin Bilinmeyen Şiirleri ve Onlar Hakkında Bazı Mülâhazalar" *Turkish Studies* C.7, S.1, s.1925-1939; Savaşkan Cem Bahadır (2012). "Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri" *Turkish Studies*, C.7, S.1, 2012, s.921-946; Savaşkan Cem Bahadır (2013). "Bâki'nin Pervane Bey Mecmuası'nda Yer Alan Yayımlanmamış Gazelleri" *Turkish Studies* C. 8 S.1.Kış, s.187-213.

Çalışmamızda ele alınacak olan gazeller yukarıda bahsedildiği gibi bir nazire mecmuası içinde yer almaktadır. Bu nazire mecmuası, Pervâne Bey Mecmuası olarak da bilinen Mecmuâtü'n-Nezâir'dir. Pervâne Bey Mecmuası, Pervâne bin Abdullah tarafından 1560 yılında derlenmiştir. Mecmua; içinde 520'den fazla şairi, 7500'e yakın şiiri barındırmaktadır. Eser 14. yüzyıl sonundan yazıldığı döneme kadar yaklaşık iki buçuk asırlık bir dönemin şiir zevkini bizlere yansıtmaktadır. Bu eserin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü 406 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Oldukça hacimli olan eser 627 varaktan oluşmaktadır. Eserin başta ve ortada birkaç yerde bir-iki varaklık eksiklikleri olabileceği veya bazı varakların yanlış ciltlendiği tahmin edilmektedir (Sevinç 2001; Gündoğdu 2002). Pervâne Bey Mecmuası; nesih hatla, altın cetveli sayfalara Mehmed bin Ramazan tarafından I. Ahmed devrinde istinsah edilmiştir. Pervâne Bey Mecmuası üzerinde Marmara Üniversitesi'nde 2001-2006 yılları arasında 23 adet yüksek lisans tezi yaptırılmıştır (Bahadır 2006; Başer 2004; Başpınar 2003; Bilgin 2002; Çetinkol 2004; Demirkazık 2002; Eren 2002; Gökyurt 2004; Gözükara 2004; Güler 2006; Gündoğdu 2002; Karagöz 2004; Kaya 2002; Keklik 2003; Kula 2004; Öztürkçü 2004; Parmaksız 2004; Pehlivan 2004; Sevinç 2001; Sayer 2002; Şener 2002; Taştan 2001; Yılmaz 2001). Bu çalışmalar çok farklı kişiler tarafından yapıldığı ve yaptırıldığı için tezler arasında sistematik bazı farklar ve kopukluklar görülebilmektedir. Bu büyük eserin bir proje kapsamında yeniden gözden geçirilip tek bir elden hem matbu hem de dijital ortamda yayınının yapılması çok faydalı bir çalışma olacak hem de birçok araştırmaya kapı aralayacaktır. Nihayet son aylarda sevindirici haber Yozgat Bozok Üniversitesi'nden gelmiş, eser müstakil bir doktora çalışması olarak tamamlanmıştır (Gıynaş 2013). Ümit ederiz ki çalışma kısa sürede yayımlanır.

Bizim çalışmamız ise, Pervâne Bey Mecmuası olarak da bilinen Mecmuâtü'n-Nezâir üzerinde yapılmış olan yüksek lisans tezlerinin taranması ve yeniden gözden geçirilerek konumuzla ilgili varsa eksik ve hataların tespit edilmesinin ardından hazırlanmıştır. Pervâne Bey Mecmuası içinde Ahmed Paşa'ya ait toplam 120 adet gazel tespit edilmiştir. Bu gazellerin 110 adedi yayımlanmış Ahmed Paşa Divanı'nda varken 10 tanesi ise Divan'da yer almamıştır. Ancak 3 gazelde sehivler ve şüpheler olduğundan sonuç itibarıyla 7 gazelin Ahmed Paşa'ya ait olduğu kesinlik kazanmıştır.

Pervane Bey Mecmuası ve dönemin tezkireleri incelendiğinde, Ahmed mahlasını kullanan birkaç şair daha olduğunu görüyoruz. Ahmed-i Dâ'î ve Ahmedî'yi saymazsak (Çünkü karışma ihtimali yok, mahlasları: Dâ'î ve Ahmedî) diğerlerinden Dukakinzâde Ahmed Bey (Ahmed), Gonce Ahmed Çelebi (mahlas kullanmıyor), Ahmed-i Cânî Nakkaş (Ahmed-i Cânî) gibi isimlere rastlıyoruz. Bunlardan sadece Ahmed Bey "Ahmed" mahlasını kullanıyorsa da Pervane Bey Mecmuası'nda Ahmed Paşa'ya ait şiirler başlık kayıtlarında doğrudan Ahmed Paşa; Ahmed Bey'e ait şiirler Ahmed Bey başlığıyla verildiğinden bahse konu şiirlerin Ahmed Paşa'ya ait olduğu noktasında şüpheye yer kalmamaktadır. Nadiren birkaç şiirde sehivler tespit edilmiştir. Bunun yanında Mecmua'da bulunan şiirlerde yer alan; "Nazire-i Ahmed Paşa, Sultan Mehmed Vüzerâsındandır, Mevlidi Edrine'dür, Menzilleri Burûsada'dur", "Nazire-i Ahmed Paşa, Edrinevî'dür, Burûsa'da Fevt Oldı", "Nazire-i Veliyyüddin-zâde Ahmed Paşa", "Nazire-i Ahmed Paşa, Sultan Mehmed Hân'a Vezîr-i Âzâm Olmuşlardır", "Ez-ân Ahmed Paşa" (Sevinç 2001; Gündoğdu 2002) gibi şairin bilinen künyesini veren başlıklar da şiirlerin Ahmed Paşa'ya ait olduğu noktasında destek sağlamaktadır.

Ayrıca tespit edilen gazellerden bazılarının Ahmed Paşa Divanı'nda benzer redif ve kafiyelerle yer alması; şiirlerindeki şekil ve muhteva ve dil özelliklerinin benzerliklerinden hareketle kurulan bağlar bu şiirlerin Ahmed Paşa'ya ait olduğu fikrini desteklemektedir.

Her ne kadar çeşitli yöntemlerle bu şiirler değerlendirilmeye çalışılsa da gerek Mecmua'da gerekse üzerine yapılan çalışmalarda yapılan bazı sehivlere rastlıyoruz. Bazı gazeller kafiye, konu ve vezin bakımından birbirine çok yakındır ve bundan dolayı da karıştırılmıştır. Örneğin aşağıda yer alan "-âr" kafiyeli gazel ile "im" kafiyeli gazel Ahmed Paşa'ya ait gibi gösterilmiştir. Bu gazeller Divan'da bulunmamakla beraber, aynı nev'ide (kafiyede) verilmiş şaire ait 2 diğer gazel (Bilgin 2002: 199; Şener 2002: 117) Ahmed Paşa

Divanı'nda yer alır (Tarlan 1992: 149, 218). Ancak bu iki gazel Pervane Bey Mecmuası'nda açıkça Ahmet Paşa'ya ait gösterilirken diğer divanlar incelendiğinde birinci gazelin Lamiî Divanı'nda (Gıynaş 2013:1332), ikinci gazelin ise Dukakinzâde Ahmed Bey Divanı'nda da (Gıynaş 2013:1332) yer aldığını görüyoruz. Muhtemelen bu gazeller sehven Ahmed Paşa'ya atfedilmişti.

GAZEL⁴

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Gönlümi hün itdi tîrûn iy kemân-ebrû nigâr
Kaldı bir kanlu hadengûn dil yirine yâdigâr
- 2 Kaşlaruñ bazarına harc itdi naqd-i cânı hep
Dil tolaşdı zülfüne şimdi 'aceb sevdası var
- 3 Virürem cân u cihâni dil gâmin terk eylemez
İy ferağ bize ne virdün almazsın yürü var
- 4 Husrevâ genc-i gâmi-ı Şîrîni dilde hıfz ider
Olmaya Ferhâd cânı gibi bir taşdan hişâr
- 5 Ahmed'ün rûhından istimdâd idüpdür Lâmi'i
Tañ midur şi'ri bugün olur ise mu'ciz-şi'âr

GAZEL⁵

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Çün tarîk-ı 'ışk-ı cânândur şîrâtü'l-müstaķim
Ol tarîka varmayın gümrâh şeytâni'r-racim
- 2 Muşhaf-ı Haķ'dur yüzün vü çeşm ü ebruñ süreler
Kamet ü zülf ü dehânuñ hem elif lâm oldı mîm
- 3 Selsebîl ü Kevser ü cân-ı muşaffâdur lebün
Şûretündür dilberâ 'uşşâka cennâtü'n-na'îm
- 4 Pâdişâh-ı mülk-i hüsn ü 'âlemün sulţânısın
Devletün pâyende cânâ yâricuñ olsun Kadim
- 5 Kûy-ı cânândan yağarsa başuma tîğ ile tîr
Yüzümü döndürmeyem estâğfir-u'llâhi'l-aķim
- 6 Ay yüzün gördüm cemâlün 'îdine kurbân olam
Çekmeyem başımı bismillâhi'r-raħmâni'r-raħim

⁴ 161bh; **Nazîre-i Ahmed Paşa** (Bilgin 2002: 215)

Kayıtlara göre bu gazel; Hafî'nin gazeline nazire olarak yazılmıştır. Gazelde Ahmed mahlası yanında Lami'i mahlası da geçmekle birlikte bu gazel Ahmed Paşa'ya ait olarak kaydedilmiş ancak Lami'i'ye ait olduğu anlaşılmıştır.

⁵ 410ah; **Nazîre-i Ahmed Paşa** (Şener 2002: 118-119)

Kayıtlara göre bu gazel; Ahmedî'nin gazeline nazire olarak yazılmış ve Ahmed Paşa'ya ait olarak gösterilmiş ancak Dukakinzade Ahmed Bey'e ait olduğu anlaşılmıştır.

- 7 Öldürürseñ Aḥmed'i öldür begüm luṭf eyle kim
'Āşık u dīvānedür olmaz didüm bī-havf u bīm

Aşağıdaki gazel ise mahlası itibarıyla "Ahmed"e ait görünse de başlığında diğerleri gibi doğrudan Ahmed Paşa ibaresi yoktur. Bu gazele ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşündüğümüzden çalışmamıza dâhil etmedik. Belki ileride bu şiirle ilgili yeni bilgiler ortaya çıkabilecektir.

GAZEL ⁶

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

* --- / * --- / * --- / * ---

- 1 Dile[güm] bu durur Ḥaḳ'dan murāda irmesün engel
Cihānda şādlık yüzün nedür hiç bilmesün engel
- 2 Temennāyı du'a ile niyāz eyledüğüm Ḥaḳ'dan
Hezārān derdlere yā Rab düşüp kırtulmasun engel⁷
- 3 Çü kaç' itmek durur kaçdı beni gül yüzlü yārümden
İlāhī yārine her-giz müşāhib olmasun engel
- 4 Dilersen ger kendü yārünle olasın dünyāda hem-dem
Elin kıldur du'a eyle kırlısun kıalmasun engel
- 5 Sen Aḥmed naḳd-i cān ḥarc it nigārın yolına her dem
Kim istersen bu 'ālemde ebed hiç gelmesün engel

⁶ 277b; Nev'-i Dīger; (Bahadır 2006: 175)

Bu gazel diğer bir nev' (başlangıç) olarak verilmiş ve arkasından nazire diyebileceğimiz Zülālī'nin benzer gazeli kaydedilmiş; ancak onun için de nazire başlığı kullanılmamıştır. Bu gazelde "Ahmed" mahlası geçmekle birlikte başlıkta diğerleri gibi net bir ifade ile "Ahmed Paşa", "Ahmed Beg" gibi bir ibare yazılmamıştır. Ancak başka bir Ahmed'e ait olup olmadığı kesinlik kazanmadığından bu gazele ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

277b; Nev'-i Dīger (Zülālī)

* --- / * --- / * --- / * ---

- 1 Dilerün kim bu 'ālemde murādın bulmasun engel
Geçürsün 'ömrünü giryān olup hiç gelmesün engel
- 2 Cihānda 'ıyş ü 'ışretten ḥaberdār olmasun her-giz
Neşāt ehlinüñ esrārını hiç bilmesün engel
- 3 Çü kaç'-ı sohbet ü māsūk u 'āşık oldı ol kāfir
Mü'ebbed kendü yār ile müşāhib olmasun engel
- 4 Gel ey yār ile olmaḳ dileyen kişi dünyāda
Niyāz eyle te'āliden kırlısun kıalmasun engel
- 5 Gel 'ömrüm hem-dem ol bu dem Zülālī derd-mend ki
Raḳīb görmesün bizi hem anda gelmesün engel

⁷ 2.beyit: Çalışmada "her erān" olarak okunan ibarenin "hezārān" şeklinde okunması anlam ve vezne göre daha uygun olduğundan bunu tercih ettik.

Ahmed Paşa'ya Ait Yayınlanmamış Gazeller

Aşağıda Ahmed Paşa'ya ait şu ana kadar yayınlanmamış 7 adet gazel yer almaktadır. Bu gazellerden 3 tanesi nazire gazel, 4 tanesi ise metinde "ez-ân" diye tabir edilen (başlangıç/kaynak/zemin gazeli) üzerine nazire yapılan (tanzir edilen) gazellerdir. Bu gazellerin yarısından çoğunun tanzir edilen gazeller olması Ahmed Paşa'nın sevilen ve takip edilen bir şair olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Mecmuada yer alan yayımlanmış şiirleri (110 adet) içinde de; şairin tanzir edilen şiir sayısı (zemin gazeli) fazladır.

Çalışmamıza konu olan 7 adet gazel Mecmua'daki sıraya göre verilmiştir. Başlığa düşülen dipnotlarda Pervâne Bey Mecmuası'ndaki gazelin bulunduğu varak numarası ve hemen yanında da gazelin bulunduğu ilgili yüksek lisans çalışmasının künyesi ve gazelin o çalışmada yer aldığı sayfa numarası gösterilmiştir. Altta verilen başlıklar ise şiirlerin orijinal mecmuada yer alan başlıklarıdır. Ayrıca şairler arası etkileşim takibi yapmak açısından gazel; zemin gazeli ise kimler tarafından tanzir edildiği, nazire gazel ise kime karşı nazire yapıldığı bilgileri de dipnotta belirtilmiş, şairin tanzir ettiği gazeller de dipnotta verilmiştir.

GAZEL 1⁸

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Gül yüzine saçdı 'anber kâkül-i müşğîn-i dost
İtdi cân bûyın mu'aţtar kâkül-i müşğîn-i dost
- 2 'Anberine daĥmak için bir perinün boynına
Baĥlamış miskîn girihler kâkül-i müşğîn-i dost
- 3 Târ-ı ruĥsârında ol servün sürer 'ömr-i dırâz
Beñzer olmışdur semender kâkül-i müşğîn-i dost

⁸ 86a; **Nazire-i Ahmed Paşa** (Demirkazık 2002: 127)

Kayıtlara göre bu gazel; Nizâmi'nin aşağıdaki gazeline nazire olarak yazılmıştır. Ahmed Paşa'dan başka Revânî, Fakîrî, Cem Sultan, Muhibbî (Kanunî Sultan Süleyman), Mu'idî, Subûtî, Hilâlî, Sabâyî, Kasım Paşa, Helâkî, Nazmî ve Lâmi'î de aynı gazeli tanzir etmişlerdir.

85b: Ez-ân Nizâmî Çelebi, Karamânîdür

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Saçdı kâfur üzre 'anber kâkül-i müşğîn-i dost
Tutdı cân mülkin ser-â-ser kâkül-i müşğîn-i dost
- 2 Örtmeyeydi zulmet-i küfr ile imân nûrını
Gerd gelmiş sıdı [?] kâfer kâkül-i müşğîn-i dost
- 3 İrişürdi iy gönül ser-rişte-i maşşûda el
Olsa el virmek müyesser kâkül-i müşğîn-i dost
- 4 Çıkşa zülfi gibi başından 'aceb olmaya kim
Boynına şalınmaĥ ister kâkül-i müşğîn-i dost
- 5 Zülfi-y-ile çıkdığı-y-çün başa 'ilm-i fitnede
Oldı mülk-i ĥüsne server kâkül-i müşğîn-i dost
- 6 Müntehâ ĥaddinün üstinde **Nizâmî** râstî
Sidre tāvûsına beñzer kâkül-i müşğîn-i dost

- 4 Sāye-bān-ı ebr-i raḥmetdür k'ider gül-zārda
Āfitāba sāye-perver kākül-i müşğın-i dost
- 5 Hüsñ Firdevs'inde şalınmağa Tūbā ḳaddine
Hulle geydürmiş mu'anber kākül-i müşğın-i dost
- 6 El uzatmış zülfine yāruñ şabā meşşāta-vār
Şanasın müşğ itdi yekser kākül-i müşğın-i dost
- 7 Kāküli vaşfında **Ahmed** lāle-veş ḳan ağla kim
La'l ü dürden bula ziver kākül-i müşğın-i dost

GAZEL 2⁹

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

* --- / * --- / * ---

- 1 Göñül mülkine 'uşşākuñ şaldı bünyād¹⁰
Didi bu şehri vırān ide ol bād
- 2 Apardı göñlümi bir hūb-peyker
Beşer-şüret melek-simā perī-zād
- 3 'Acebdür Husrevā Şirīnlük içre
İder Leylī şaçuñ Mecnūn'ı Ferhād
- 4 Saña şōfī yūri şeyhūn ṭarīḳi
Beni pīr-i ḫarābāt itdi irşād
- 5 Dehānuñ ḡoncesini ḫande gördi
İder yoḳ yire bülbül āh u feryād

⁹ 110 ah; **Nazire-i Ahmed Paşa** (Yılmaz 2001: 75)

Kayıtlara göre bu gazel; Ḳādirī'nin aşağıdaki gazeline nazire olarak yazılmıştır. Ahmed Paşa'dan başka Amrī, Hayretī, Şirī, Sehi Beg, Sebzi, Zihni Beg, Zātī, Hayretī, Ahdī, Bākī (2), Helākī, Zuhūrī Kādī, Selmān Kādī (2), Hasan Çelebī Efendi, Sühāyī, Riyāzī, Ahmedī-i Selef, Sürūrī Çelebī, Cem Sultan, Nizāmī Çelebī, Meālī, Halīlī, Şem'ī Dede, Refikī (2), Nazmī, Muhibbī (2), Revānī de aynı gazeli tanzir etmişlerdir.

110 a: Ez-ān Ḳādirī Çelebī

* --- / * --- / * ---

- 1 Benem 'ışk ehline 'ālemde üstād
Ne mecnündür benüm yanumda Ferhād
- 2 Bekā-yı 'ömrün için her seher gül
Açup eczā oḳur bülbüller evrād
- 3 Bu fūrkatden ben öldüm iy mu'allim
Daḫı ḳılmaz mısın ol servi āzād
- 4 Yūri sōfī ki bir dem şoḫbetünden
Bu yıḳıḳ göñlümüz olmadı ābād
- 5 Yiter cevrum dimişsin Ḳādirī'ye
Elünden hey vefāsuz dād ü feryād

¹⁰ Vezin bu dizede aksamaktadır.

- 6 Cihān hālkın k̄ul idüp k̄add-i dilber
Ne h̄oş bağından itdi servi āzād
- 7 Güzel sevmek senün hākkuñdur **Ahmed**
Kim olduñ miñnet ü derd ile mu'tād

GAZEL 3¹¹

- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
- * - - / - * - - / - * - - / - * -
- 1 'Āşık-ı şürīdeler 'ālemde şāhed-bāz olur
Gördüğü kebk-i hırāmı şayd ider şehbāz olur
- 2 Hey meded sākī cihānda 'āşikuñ eglencesi
Sāde-rū mañbūb-ıla cām u şarāb u sāz olur
- 3 'Āşıkı dil-şād iden dāyim ğidā-yı rūhdur
Dostlar dil-keş-nevālarla bülend āvāz olur
- 4 Gülşen-i Cennet'de nālem gūş idüp ol ğonca-leb
Gül gibi geldi didi āh itme keşf-i rāz olur
- 5 Gördüğün mañbūba **Ahmed** aldanup dil virme kim
Dil-rübālar içre lā-būd pāk-dāmān az olur

GAZEL 4¹²

¹¹ 141b; **Ez-ān Ahmed Paşa** (Bilgin 2002: 71)

Kayıtlara göre bu gazel nazireler için başlangıç gazelidir (ez-ān). Bu gazeli; Mesīhī Beg, 'Ata-i Üskübī, Zātī, Ca'fer Çelebī, Revānī, Lāmi'ī, Sun'ī, Firakī Va'iz, İshāk Çelebī tanzir etmişlerdir.

¹² **150b; Nazīre-i Ahmed Paşa** (Bilgin 2002: 137)

Kayıtlara göre bu gazel; Nizāmī'nin aşağıdaki gazeline nazire olarak yazılmıştır. Ahmed Paşa'dan başka Zātī, Helākī, Kemālpāşa-zāde, Nikābī, Sebzī, Kābilī, Karībī de aynı gazeli tanzir etmişlerdir. Yeni bir nev'e geçmekle birlikte Nizāmī'nin başlangıç gazeline ("ez-ān" denilmesi gerekirken) yanlışlıkla nazīre denilmiştir.

150a: Nazīre-i Nizāmī Çelebi

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Her nesīm-i cān-fezā k'ol zūlf-i pür-çinden çıkar
Şerm-sār eyler koñusu müşki kim Çin'den çıkar
- 2 Sögdügünle çıkmadı dilden hayāli zūlfünün
Gerçi dirler yahşı söz-ile ilan inden çıkar
- 3 Çün yüzün dīndür n'ola hāttuñā kāfir dir-isem
Şübhesüz kāfir durur şol kimse kim dīnden çıkar
- 4 Yāri benden yāra teg ğitmez hayāli sīneden
Dīni yok kāfir degüldür Dūzañ içinden çıkar
- 5 Dīdeden çıkşa leb ü dendām yāruñ hecr-ile
La'l ü dürri 'ālemün çeşm-i cihān-bīnden çıkar
- 6 Rāh-ı vaşl añdı mı 'āşık çıkdı la'linden cevāb
Ya'nī dir 'āşık bu yolda cān-ı şirinden çıkar
- 7 İy **Nizāmī** umma yāruñ çīn-i zūlfinden hālāş
Kim görüpdür beççeyi kim çeng-i şāhinden çıkar

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Būy-ı 'anber-sā ki her dem zūlf-i pūr-çinden çıkar
Nāfe-i müşk-i Hıtā'dur fi'l-meşel Çin'den çıkar
- 2 Çıkmadı düşnām-ıla dilden hayāl-i zūlf-i dost
Gerçi dirler yahşı söz-ile ilan inden çıkar
- 3 'Asker-i küffār-ıla baş koşdı Rūm'a kaşdı idüp
Haṭṭ-ı dilber nice kāfirdür görüñ dinden çıkar
- 4 Sīnem üzre lāleler beñzer şehīd-i 'ışka kim
Haşr olup kanlu kefen geymiş gelür sīnden çıkar
- 5 Yile virmiş nergisün tācın alup **Ahmed** şabā
Bu cihānda nice şehler tāc-ı zerrinden çıkar

GAZEL 5¹³

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
- * - - / - * - - / - * - - / - * -

- 1 Çün vefā gelmez bilürsin merdüm-i mekkārdan
Pes neden yüz döndürem ben ol vefāsuz yārdan
- 2 Manzar olalı gözüme şol vefāsuz gözlerün
Göñlüm ü gözüm anuñla ṭoludur envārdan
- 3 Nergisi gözler henüz sihrine āgāz itmeden
Mest ü hayrān oldı cān ol fitnelü 'ayyārdan
- 4 Şimdi Mecnūn olmuşam der 'ışk baħrinde anuñ
Leylī'den artuğ görünmez gözüme deyyārdan
- 5 Bī-vefāluğ rahmını ger gösterürse dem-be-dem
Sen ümīdün kesme Ahmed vuşlat-ı dildārdan

GAZEL 6¹⁴

Mef'ülü fā' ilātü mefa' ilü fā' ilün
- - * / - * - * / * - - * / - * -

- 1 Aç alnuñı ki gün yüzüne meh ğulām ola
Çöz zūlfünı ki hil'at-i hüsünñ tamām ola
- 2 Firqat gününde derd ile tenhā vü zār idüm
Hoş hem-dem oldı nār-ı ğamuñ müstedām ola
- 3 Bakduñ baña diyu gözümü ğarq-ı hūn ider

¹³ 442b; **Ez-ān Ahmed Paşa** (Pehlivan 2004: 23)

Kayıtlara göre bu gazel nazireler için başlangıç gazelidir. Bu gazeli; Hafī-i Edrinevi (2) Sa'dī, Sıfātī, Zeynep Hatun, mahlassız, Sürürī, Nesīmī, Hayālī (2), Cāmi'ī, Mesihī, Rāzī, Celilī, Şāmī(2), Kemālpaşa-zāde, Hevāyī Dede, Refikī tanzir etmişlerdir.

¹⁴ 562a-562b; **Ez-ān Veliyüddin-zāde Ahmed Paşa** (Başer 2004: 48)

Kayıtlara göre bu gazel nazireler için başlangıç gazelidir. Bu gazeli; Mesihī ve Necātī Beg tanzir etmişlerdir.

- İnsana bundan özge nice intikām ola
- 4 Zülfüñ hayâli cânımı yaksa ‘âceb degül
‘Âdet dūrür ki şem‘i yaqarlar çü şâm ola
- 5 Ter ‘anber ile la‘line mühr urdu haṭṭı kim
Câm-ı raḥîka müşg-i Ḥutenden ḥitâm ola
- 6 Kim buldı düzd-i dil gibi zevk ol zeḳânda kim
Zindânı sîm ü silsilesi müşg-i ḥâm ola
- 7 Qaddüñ kıyâmetin görüben cân virenlere
Ṭübâ budâğı gölgelerinde maḳâm ola
- 8 Ey hür bir selâm ile alduñ çü **Aḥmed**‘i
Darü‘l-İslâm‘dan saña biñ biñ selâm ola

GAZEL 7¹⁵

- Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün
** __ / ** __ / ** __ / ** __
- 1 Âh kim yâr bozup ḳâide-i yârlığı
Yine resm eyledi bünyâd-ı cefâkârlığı
- 2 Gözi câzûlîğ ile fitneler uyarmağ için
Vardı nâz uyḥusına gözle bu seḥḥârlığı
- 3 Baḥr-i eşkümde gözüm zevraḳı bulmazdı necât
Yetişüb Ḥızr-ı haṭṭıñ eylemese yârlığı
- 4 Birez eğlen bizi ḥâk eyleme ey ğam ki nigâr
Dem ola bir gün aña eski hevâ-dârlığı
- 5 Öykünürüm dir ise ğonca lebüne ne ‘aceb
Söyledür ağızına ne gelse göñül ṫârlığı
- 6 Gelüñ âvâze-i ney ü cengle mey nüş idelüm
Şalalum ‘âleme âvâze-i mey-ḥörліğı
- 7 **Aḥmed** incitme dil-i dilberi nâleyle şaḳın
Qoma ger ‘ârif iseñ râh-ı kem-âzârlığı

SONUÇ

Hazırlanan bu çalışma nazire mecmualarının içlerinde barındırdıkları zenginliği ve mecmuaların önemini tekrar vurgulamaktadır. Nazire mecmuaları, içinde barındırdığı şiirler ve şairler ile gerek derleyenin gerekse okuyanın edebî zevklerini ve bu vesileyle yazıldıkları dönemin edebî karakterini araştırmacılara anlatması yönüyle de önemlidir. Mecmualarda

¹⁵ 574a; **Ez-ân Aḥmed Paşa** (Başer 2004: 154)

Kayıtlara göre bu gazel nazireler için başlangıç gazelidir. Bu gazeli; Necatî Beg, Zâtî, Hâlim Çelebî, Bâkî, Rahmî Çelebî, Ulvî, Atâyî, Ca‘fer Çelebî, Muhibbî (Kanunî Sultan Süleyman), Şâhidî, Hıdrî, Nazmî, Sihri, Cedîdî tanzir etmişlerdir.

divanı olmadığı için adı duyulmamış şairlerin şiirleri olduğu gibi ünlü şairlerin de bir sebeple divanlarına girmemiş, bilinmeyen şiirleri yer alabilmektedir. Yapılan çalışmalar, nazire mecmualarının içinde bazı şairlerin bazı sebeplerle divanlarında yer almayan şiirlerin bulunduğunu kesin bir şekilde göstermektedir. Bundan dolayı nazire mecmualarının incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu çalışma, mecmuaların toplanıp tek elde birleştirilmesi, dijital ortamlara aktarılması ve bilim âleminin istifadesine sunulması ile ilgili tüm çalışmaların ve projelerin bir an önce hayata geçirilmesinin zaruretini bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- AYAN, Hüseyin (1993). "Bir Nazire Mecmûası", *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s. 111-118.
- AYDEMİR, Yaşar (2007). "Metin Neşrinde Mecmûaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", *Turkish Studies*, V.2/3, s. 122-137.
- AYDEMİR, Yaşar (2002). "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmûaların Rolü", *Bilgi Dergisi*, S.19, s. 147-155.
- BAHADIR, Savaşkan Cem (2006). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (261a-291a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- BAHADIR, Savaşkan Cem (2012). "Hayâli Bey'in Bilinmeyen Gazelleri", *Turkish Studies* 7/4, s. 921-947.
- BAHADIR, Savaşkan Cem (2012). "Nazire Mecmualarının Metin Neşrindeki Önemi ve Pervâne Bey Mecmuası Örneği", *Uluslararası VIII. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (Ali Emiri Hatırasına).
- BAHADIR, Savaşkan Cem (2013). "Bâkî'nin Pervane Bey Mecmuası'nda Yer Alan Yayınlanmamış Gazelleri" s.187-213, *Turkish Studies* C. 8/S.1, Kış.
- BAŞER, Tuğba (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (557b-580a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- BAŞPINAR, Fatih (2003). *Pervane Bey Mecmuası (315a-340a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- BİLGİN, Üzeyir (2002). *Pervane Bey Nazire Mecmuası (131b-164b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1979). *Amrî Divan, Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edb. Fak. Yayınları,
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1982). *Helakî Divan, Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edb. Fak. Yayınları,
- ÇETİNKOL, Fatma Baş (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (416b-440b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- DEMİRKAZIK, H. İbrahim (2002). *Pervane Bey Nazire Mecmuası (67b-100b) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- EREN, İdris (2002). *Pervane Bey Nazire Mecmuası (291a-316a) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2011). "Şiir Mecmûaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası", *Selçuk Üniversitesi Edb. Fak. Dergisi*, S. 25, s. 245-260.
- (2013). *Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- GÖKYÜRT, Aygül (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (603b-624b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- GÖZÜKARA, Ahmet (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (464b-488a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- GÜLER, Saim (2006). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (230b-261a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- GÜNDOĞDU, Betül (2002). *Pervane Bey Nazire Mecmuası (30a-67b) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KARAGÖZ, Özgür (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (489a-512a)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KAYA, Hasan (2002). *Pervane Bey Nazire Mecmuası (165a-199b) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KEKLİK, Sadettin (2003). *Pervane Bey Mecmuası 340-368*, Varaklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KESİK, Beyhan (2012). "Bir Yazmadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies*, 7/1 Winter.
- KESİK, Beyhan (2012). "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl 5, sayı 9.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011). "Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzî Mecmûası" *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu- Bildiriler*, Nevşehir Üniversitesi, 6-8 Mayıs 2010, Nevşehir, s.449-467, AKM Yayını, Ankara.
- KULA, Ayşe (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (534a-557b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal (2003). "Osmanlı Şair Okulu", *Journal of Turkish Studies*, TUBA, 27/1, Harvard
- KUT, Günay (1986). "Mecmûalar", *Dergâh Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul, s. 170.

- (1989). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Ahmet Paşa" md, c.2, Ankara, TDV Yay.
- KÜÇÜK, Sabahattin, "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri", *Türk Dili Dergisi*, S. 394(1984), s. 418-421
- ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (580b-603a)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- PARMAKSIZ, Esra Güzide (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (511b-534a)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- PEHLİVAN, Mahmut (2004). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (439b-464a)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- SEVİNÇ, İbrahim (2001). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (1a-29b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- SOYER, İsmail Murat (2002). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (366b-391a)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ŞENER, Kısmet Gül (2002). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (392a-415b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- TARLAN, Ali Nihat (1946). "Eski Mecmualar Arasında", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.1, S.2, s. 137. TARLAN Ali Nihat (1992). *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara, Akçağ Yay.
- TAŞTAN, Erdoğan (2001). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (199b-230b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- YILMAZ, Yakup (2001). *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (99b-129a)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ZÜLFE, Ömer (2011). "Biyografik Bilgiler Açısından İki Nazire Mecmuası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C4-sayı18, Yaz, s.151-16